

Platon Sanata Neden Sansür Uyguladı?

Feryal Şimal GÜNEŞ*

Makale Geliş / Recieved: 18.10.2021
Makale Kabul / Accepted: 17.12.2021

Öz

Platon sanatı bazı diyaloglarında kesitler halinde ele alır. Bu kesitlerde sanatın neliğinden ziyade onun sosyal ve siyasal işlevlerini konu edinir ve bu konularda sanata karşı büyük eleştiriler yöneltir. Peki bu eleştirilerin sebebi nedir? Çalışmada bu soruya yanıt verilmeye çalışılmıştır. Bu yanıt kapsamında öncelikle ele alınacak konu, Antik Yunan'daki sanat algısı ile modern dünyanın sanat algısının ne derece benzer olup olmadığıdır. Bu benzerlik ve farklılıklar, Platon'un sanat anlayışına çağının gözüyle bakılmasını ve dolayısıyla onun düşüncelerinin daha doğru bir biçimde gözden geçirilmesini sağlamaktadır. Ardından bu bağlamda sanat dünyasında uzun süre etkili olan ve Platon'un sanat anlayışının temelini oluşturan mimesis ve poiesis kuramları incelenmiştir.

Platon tüm eleştirilerine rağmen şüphesiz ki sanatı değersiz bir alan olarak görmüyordu. Aksine sanatın değeri büyüktü. Onun bu denli değerli olmasının sebebi sosyal ve siyasal işlevlerinin insan üzerindeki azımsanamaz etkisidir. Dolayısıyla bu durum onu kontrol altına alınması gereken bir alan haline getirmektedir. Bu sebeple o, "Devlet"inde bu alana sansür uygular. Çalışmada onun sanata karşı tüm eleştirileri ve uyguladığı sansürün nedenleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Platon, Sanat, Antik Yunan, Techne, Mimesis, Poiesis.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı, feryallsimall@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5783-8400.

Künye: GÜNEŞ, Feryal Simal, (2021). Platon Sanata Neden Sansür Uyguladı?, Dört Öge, 20, 71-87. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>.

Why Did Plato Forbid Art?

Abstract

Plato discusses art as parts in some of his dialogues. He mentions social and political functions of art rather than what it is and criticizes art regarding these subjects. So, what is the reason for these criticisms? This study attempts to answer this question. The subject, as a part of this answer is perception of art in ancient Greek and in modern world whether resemble one another or not. These similarities and differences enable Plato's sense of art to be considered within his age and his thoughts to be reviewed properly. This study also aims to examine the theories of mimesis and poesis which have been influential over the world of art and formed the basis of Plato's sense of art.

Plato certainly did not consider art as worthless despite all his criticisms. Rather, art meant a lot for him. The reason of its value lies behind its social and political functions which have insignificant effects on human beings. Thus this case, for Plato, makes art a field that needs to be controlled. For this reason, Plato forbids the field of art in Republic. This study examines Plato's criticisms of art and reasons why he forbids it in Republic.

Keywords: Plato, Art, Ancient Greek, Techne, Mimesis, Poesis.

Giriş

Antik Yunan dünyası ile modern dünyanın sanat anlayışlarının birbirlerine benzediğini söylemek mümkün değildir. Bu iki dönem arasında en temelde bu alana işaret eden kavramların kullanımları arasında farklılıklar görülür. Modern dünyada resim, heykel, müzik, şiir, tiyatro, dans gibi sanatlar “güzel sanat” olarak nitelendirilirken Antik Yunanda kullanılan ve sanat olarak çevrilen “techne” kavramı sadece bunları belirtmek için kullanılmamakta, daha geniş bir alanı kapsamaktadır.

Techne kavramı bugün zanaat olarak nitelendirilen alanları da içine almaktadır. Örneğin bir heykeltcinin yaptığı heykele de, bir marangozun yaptığı eşyaya da, bir ressamın yaptığı resme veya bir hekimin yaptığı işe de techne denilmektedir. Tüm bu alanlar arasında henüz kavramsal anlamda bir ayrım yoktur. Antik Yunan'dan sonra Roma İmparatorluğu'na bakıldığında da böyle bir ayrım yapıldığı görünmemektedir. Roma'da da tıpkı techne gibi “ars” kavramı da bu iki alanı kapsayan bir terim olarak kullanılırdı. Dolayısıyla bu dönem de Antik Yunan'ın sanat anlayışını devam ettirmekte olup günümüzde “güzel sanat” denilen kategorinin ayrı bir karşılığını sunmamaktadır. Bir Antik Yunan düşünürü olan Platon da eserlerinde arabacının, hekimin, ressamın, şairin, heykeltcinin yaptıkları işlerin tümünü işaret etmek için sanat (techne) kavramını kullanır. Böylesi bir genel kullanımın sebebi o dönem henüz sanatın estetik işlevinin ön planda olmamasıdır. Sanat eserleri

salt estetik bir kaygıdan ziyade pratik bir amaçla üretiliyordu. Dolayısıyla dönemi ve özelinde Platon'un düşüncesini ele alırken günümüz sanat düşüncesi ile algılamak eksik bir değerlendirme yapılmasına neden olacaktır.

Bunun yanı sıra dönemin sanat anlayışıyla Platon'u anlamaya çalışmak onun bu alana yönelttiği eleştirilerin hafifletilmesine yardımcı olsa da bunlar tümüyle göz ardı edilemez. Lakin onun tüm eleştirileri, felsefi görüşlerinin tamamı göz önünde bulundurulduğunda bu alanlar arasında birbirleriyle tutarlı bir anlayış geliştirdiğini gösterir. Onun felsefesinin temeli hakikate ulaşma amacı taşımaktadır ve buna göre insanın hakikate ulaşmasının tek yolu onun akıl rehberliğinde, doğru ve gerçekten ayrılmamasıdır. İnsan ancak bu yoldan sapmaz ise hakikate ve dolayısıyla mutluluğa ulaşacaktır (Platon, 2018, 514a-522a). Bu bakımdan o, akıl ile ters düşen her şeye karşıdır. Bu açıdan bakılacak olursa sanat da bu amaca giden yolda bir tehdit unsuru olarak düşünülebilir.

Platon'un felsefe tarihindeki önemi göz önünde bulundurulduğunda, felsefesinde ele aldığı hemen her konunun üzerinde durulması bir zorunluluk halini almıştır. Nitekim o, sisteminde bazı konulara büyük yer verip derinlemesine tartışsa da bazılarını daha az değinir. Eserleri içerisinde kısıtlı bir yer verdiği sanatı da en çok *Devlet*'te ele alır. Burada onun bir "taklit (mimesis)" olduğunu söyler ve ona karşı en sert eleştirilere yer verir (Platon, 2018, 595a- 608a). Mimesis düşüncesinin tam zıttı olarak da *Şölen* diyalogunda sanatın "yaratma (poiesis)" etkinliği olduğunu söyleyerek onun değerini ortaya koyar (Platon, 2015, 205a- 250e). Fakat *Şölen*'deki görüşlerine sistemi içerisinde çok daha kısıtlı bir yer verirken sanatın bir taklit olduğu görüşü üzerinde daha fazla durur. Bu bakımdan onun sanat felsefesini aslen taklit düşüncesi temelinde şekillendirdiği söylenebilir.

Söz edildiği gibi Platon eserlerinde sanatın kendinde ne olduğu konusunda ilgilenmez, salt onun işlevleri üzerinde durur. Temel problemi özü bulmak değil, pratik işlevlerini ortaya koymaktır. Dolayısıyla devletinde de sanatın salt devlet içerisindeki etkisi üzerinde durur, ideal devlette varlığını devam ettirebilmesi için nelere sahip olup nelere olmaması gerektiğini tespit eder.

Platon, dönemindeki devlet düzenlerinin bozuk olduğunu ve bu düzende yaşayan insanların mutlu olamayacağını düşünür. Ona göre insanların mutluluğu ancak akıllı temel alan bir devlet ile sağlanabilir. Ancak bu akıl devleti ahlak temelli bir akıl devleti olmalıdır. Yalnızca böyle bir devlet ideal devlet olacaktır. Ahlak temelinde yükselen bu yapının da en büyük görevi insanları eğitmektir. Dolayısıyla yapı içerisindeki her bir alanın denetlemesi gerekmektedir. Bu yüzden Platon bu alanlardan biri olan sanatı da titizlikle ele alır. Onun sanata uyguladığı sansür en temelde bu düşüncelerinden kaynaklanmaktadır.

2. Techne Kavramı

Antik Yunanda “güzel sanat” denilen kategorinin ayrı bir karşılığı yoktu. Yalnızca sanat ve zanaatın tümünü kapsayan “techne” kavramı kullanılmaktaydı. “Gerçekten de techne ve ars, bir nesnelere sınıfından ziyade, insanlardaki imal ve icra etme kabiliyetine işaret ediyordu” (Shiner, 2020, s. 47). Hatta bu kullanım Orta Çağda da devam etmekteydi. “...Ortaçağ’ın bir güzel sanatlar kuramı, bugün anladığımız anlamıyla bir sanat görüşü öncelikli amacı estetik haz vermek olan ve bu hedefin gerektirdiği üstün nitelikli eserlerin üretimi olarak sanat görüşü yoktur.” (Eco, 2015, s. 182). Dolayısıyla sanat anlayışı konusunda o dönemler ve modern dönem arasında tutum farklılıkları bulunmaktadır.

Antik Yunan ve Roma’da sanat ve zanaat ayrımı bulunmadığı belirtildi. O halde Platon’un eserlerinde arabacıya, marangoza, hekime, demirciye değil de yalnızca şiire, resme, tragedyaya, komedyaya, müziğe yani günümüzde güzel sanat denilen alanlara eleştiride bulunmasının nedeni nedir? O dönemde bunlar arasındaki tek farkın niceliksel olduğu görünmektedir. Niteliksel olarak bir ayrım olmamasına karşın aralarında hiyerarşik bir sıralama vardı. Beşerî sanatın tüm ürünleri aynı sayılmıyor, bir heykel bir naldan daha üstün görülüyordu. Ancak aralarındaki bu niceliksel fark yine de onların tümüyle farklı olduğunu göstermez. Konum itibarıyla aynı yerde olan bu alanlar yalnızca hiyerarşik bir sıralamaya sahiplerdi.

Geç Helenistik ve Roma dönemlerinde görülen Septem Artes Liberales¹ sanatla ilgili görülen ilk sınıflandırmadır. Nitekim belirtmek gerekir ki bu sınıflandırma modern dünyadaki sanat-zanaat ayrımına benzer olarak düşünülmemelidir. Buna göre sanat özgür ve hizmetçi sanat olarak ikiye ayrılır. Hizmetçi sanatlar fiziksel emek ya da ücret karşılığı yapılanları kapsamaktadır. Örneğin şenliklerde insanları eğlendirmek için enstrüman çalan kişiler bu sınıftan kişilerdir. Bu sanatlar salt bir karşılık amacıyla yapılmalarından dolayı yedi özgür sanata dahil değildir. Yedi Özgür Sanat, eğitimli sınıflara uygun entelektüel sanatları içermektedir. Bunların içine sözel sanat olarak sayılan gramer, retorik, diyalektik; matematiksel sanat sayılan aritmetik, geometri, müzik girer. Bu alanlar da bünyelerinde başka alt dalları barındırabilir (Shiner, 2020, s. 50-51). Örneğin şiir genelde gramer ya da retorik’in bir alt dalı olarak görülür. Müziğin matematiksel sanatın içinde görülmesinin sebebi ise onun şenliklerde çalan şarkıları kapsayan bir alan olarak değil, içinde matematiksel bir uyumun, ritmin ve ölçünün olduğu bir bilim olarak görülmesidir. Bazı yazarlar ise bu listeye tıp, tarım, mekanik, jimnastik, mimarlık ve resim alanlarını da eklemiştir. Bu alanlar daha çok karma sanatlar olarak nitelendiriliyor ve özgür ve hizmetçi sanatları birleştirici görev görüyorlardı.

1 Yedi Özgür Sanat.

Antikite'de sanat-zanaat ayrımı olmadığı gibi günümüzde resim, heykel, müzik, şiir gibi sanat dallarında bahsettiğimiz “estetik” bir tutum da yoktu. Başka bir deyişle bu sanatlara, onlara özgü olan ayrı bir estetik duygu ile yaklaşılmıyordu. Bir heykele nasıl bir hayranlık duyuluyorsa bir siyasi konuşmaya da aynı şekilde duyulabiliyordu. Henüz aralarında algısal bir fark bulunmamaktaydı. Çünkü bu sanatların tümüne o dönem hem biçim hem içerik olarak daha çok etik bir görev yüklenmekteydi. Günümüzde güzel sanat dediklerimizin hemen hepsinin o dönem böylesi bir gündelik işlevi vardı. Örneğin şu an müzelerde bulunan ve estetik duygu uyandıran heykel veya resimler, o zamanlarda dinsel veya siyasi amaçlar için imal ediliyorlardı. Örneğin Antik Yunan'ın trajedi, komedi oyunlarının oynandığı, koronun kurulduğu meşhur Dionysos şenlikleri Tanrılara tapınma veya savaşlarda ölenleri anma gibi dini ve siyasi törenlerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla sanat, salt sanat için yapılmıyor, bu kavram pratik bir amaçtan ayrı bile düşünüleliyordu (Shiner, 2020, s. 56).

O dönemin güzel düşüncesi de içinde fiziksel ve biçimsel mana taşımakla beraber karakter, gelenekler ve siyasi sistemler için de kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla güzel diye çevrilen Yunanca “kalon” ya da Latince “pulchrum” kelimeleri “ahlaken iyi” anlamını da içermektedir. Dolayısıyla Antik dönemdeki estetik algı ahlaki, dinsel, siyasi işlevlerden ayrılmamakta ve güzel sanatlar kategorisini nitelerek için ayrıca bir kullanım söz konusu olmamaktadır. Sanatın o dönemki işlevi tamamiyle kılğısal bir işlev olup, şu an estetik zevk duyulan ve bu duyumun amaçlandığı müze, sergi, konser ve tiyatrodaki karşılaşılan sanatlardan farklıdır.

3. Mimesis Kavramı

Sanat ilk ele alındığında o, bir yansıma, benzetme, taklit (mimesis) olarak görülmüştür. “Sanat eserinde gördüğümüz doğadır, insandır, hayattır ve sanatçı eserlerinde bize bunları yansıtır; bir ayna tutar dünyaya sanki” (Moran, 2002, s. 17). Platon'un mimesis kuramının özünü sanatın dünyaya yalnızca bir ayna tuttuğu düşüncesi oluşturur. Bu düşünceyle hareketle resim, şiir, müzik gibi sanatların güzelliği ve çekiciliğini kabul etmesine rağmen yaptığı eleştiriler ile onların itibarını zedeler. Bu tutumun temel sebebi ise böylesi bir sanatın gerçeklikten uzak bir konumda duruşudur. “...sanatın yansıttığı şey, asıl gerçeklik olan idea'lar değil, tersine idea'ların bir kopyası olan nesnelere, görünüşlerdir, kısacası, duyuşal dünyadır.” (Tunali, 2020, s. 273).

Platon'un *İon*, *Şölen*, *Devlet* ve *Yasalar* isimli diyaloglarında sunduğu sanat görüşlerini incelemeye önce mimesis kuramını bilmek ve bunu bilmek için de ilk olarak onun sanatla doğrudan ilişkisi olan idealar düşüncesini anlamak gerekmektedir.

tedir. Onun bu düşüncesinin temelinde gerçeğe, hakikate, bilgiye ulaşma amacı vardır. İnsanın bilgi sahibi olabilmesi için sürekli değişim gösteren oluş dünyasından, zamansal ve mekânsal tüm koşullardan ayrı değişmeyen, kalıcı bir alanının var olması gerekir. Nitekim sürekli değişim gösteren duyular dünyasından kesin bir bilgi elde edilemez. Dolayısıyla bilgiye ulaşabilmenin koşulu olgusallığın dışında ve aynı zamanda onlara karşılık gelen bir dünyanın varlığıdır. İşte Platon'a göre bu dünya "idealar dünyası"; "şeylerin o şekilde olagelmesini sağlayan şey" (Platon, 2000, 413a) de "idealar"dır. Bu dünya algısal değil yalnızca zihinsel ve düşünsel yeti ile kavranabilir. Çünkü zihin ve düşüncenin ürünleri değişmez, dolayısıyla gerçekliği sunarlar. Gerçekliğin kendisi olan bu ürünler idealar ile görünüşler arasındaki ilişki ise bir pay alma ve yansıma (öykünme, taklit, mimesis)dir. İçinde bulunduğu, duyusal dünya, idealardan pay alır veyahut ideaların birer yansımaları, kopyasını oluştururlar. Tüm bu varlık alanının kendisinden pay aldıkları ideaların bir olduğu en yüksek aşama ise iyi ideasıdır. İyi ideası, tüm düşünsel varlık alanını anlaşılır kılar ve o nihai bilincin ulaşabileceği en yüksek düzeyde kendini gösterir (Wolfsdorf, 2011, s. 75). İyi ideası bu bakımdan tüm varlık alanını bünyesinde içeren düzenleyici bir ilke olarak görülebilir.

Mimesis kavramını Platon ilk olarak *Kratylos* diyalogunda kullanmıştır. Bu diyalogda adların özünü araştıran Platon onların, harflerin nesnelere uydurulmasıyla ortaya çıktığını söyler. Yani adlar, nesnelere verdiğimiz isimler ve bu nesnelere birer taklidir. "Bir şeyin resmi, o şeyin taklidi ise, aynı şekilde bir şeyin ismi de, o şeyin özünün taklidi, mimesisidir." (Tunalı, 2016, s. 76). Kavramın bu ilk kullanımı olumsuz bir anlam taşımamaktadır. Çünkü sanattaki aldatmacadan burada bahsedilmez. Hatta bu adlar nesnelere kadar gerçektir de denilebilir. Sanat alanındaki kullanım ise bu kullanımın aksine bir aldatma özelliği içermekte ve bu sebeple olumsuz bir biçim almaktadır.

Sanattaki mimesis kavramı daha çok *Devlet*'in onuncu bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümde taklit konusunu anlaşılır kılmak için meşhur sedir örneği verilir. Pek çok sedir vardır, ancak bu sedirlerin tek bir ideası vardır. Sediri yapan marangoz sedir ideasına yönelir. Bu ideaya öykünür ve bir sedir yapar. Diğer tüm sanatlar (techne anlamında) da aynı şeyi yaparlar: marangoz, sedir ideasına öykünerek sedir; arabacı, tekerlek ideasına öykünerek tekerlek; demirci, nal ideasına öykünerek nal yapar. Ancak biri vardır ki herkesin yaptığı işi yapabilir. O kişi eline bir ayna alır ve dünyadaki tüm şeylere tutarak onların bir kopyasını oluşturabilir. Yaptığı şey onların aslı olmasa da bir görüntüsüdür. İşte bu kişi sanatçıdır. Ressam tam olarak bu işi yapan kişidir. O, bir sedirin belli bir açıdan görüntüsünü kopya eder. Dolayısıyla elimizde üç sedir vardır: asıl sedir (Tanrının yarattığı) yani sedir ideası, marangozun yaptığı sedir ve ressamın resmettiği sedir. Tanrı asıl sedirin ya-

raticısıyken; marangoz, sedirin yapıcısı; ressam, sedirin taklit edicisidir. Dolayısıyla bir şeyin aslından üç adım uzakta olan ürünün yapıcısı taklitçidir. Ressam bir şeyin kendisini değil, ondan pay alarak var olanını taklit eder ve yine o şeyin aslını değil yalnızca belli bir açıdan ona görünen görüntüsünü resmeder. Dolayısıyla resim özelinde ele alırsak o sadece bir şeyin görünen tek bir kısmının taklididir (Platon, 2018, 596a- 598e).

Platon'un mimesis kuramı uzun yıllar sanat dünyasına hâkim bir görüş olmuştur. Örneğin 15.yy'da yaşamış İtalyan ressam, mimar ve mühendis Leonardo da Vinci de ayna benzetmesi görüşüne katılır. "Eğer yaptığınız resmin, doğada konu olarak seçtiğimiz nesnelere tam benzeyip benzemediğini anlamak istiyorsanız bir ayna alın ve bu nesnelere orada nasıl yansıdığına bakarak aynada gördüğünüzü resminizle karşılaştırın." (Richter & Leonardo da Vinci, 1883, s. 529).

Sanatçının her işi yapabilme becerisi bu taklit özelliğinden kaynaklanır. Ancak sedir örneğindeki gibi ressam o şeyin yalnızca ufak bir kısmına, tek bir açıdan görüntüsüne temas eder. Bunu yaparken ressamın o şey hakkında hiçbir bilgisi yoktur. Platon'un sanatçıya karşı eleştirisi çoğunlukla onun yaptığı şeye karşı bilgisiz kimse olmasından ileri gelir. Bu bilgisiz kimse sadece taklitçiliği bilir. Buradan hareketle üç türlü sanattan bahsedilir: Kullananın sanatı, yapanın sanatı ve taklit edenin sanatı (Platon, 2018, 601d). Herhangi bir şeyi kullanan kişi o şeye ilişkin en fazla bilgiye sahip olur. O şeyin iyi ve kötü özelliklerini bilir. O şeyi yapan kişi ise onu kullandandan daha az bilgiye sahiptir. Yapan kişi o şey hakkındaki bilgilerini kullananın söylediklerini dikkate alarak arttırmalıdır. Taklitçi ise taklit ettiği şey hakkında hiçbir bilgi sahibi değildir. O şeyin iyi ya da kötü özelliklerini bilmez. Taklitçi taklit ettiği şeyin iyi ya da kötü özelliklerini bilmeden taklitçiliğe devam eder. Onun tek bildiği şey görünenin yüzeysel bir kopyasını yapmaktan başka bir şey değildir (Platon, 2018, 602a-c).

Taklit sanatını resim özelinde ele alan Platon *Devlet*'te şairlere de büyük eleştiri yöneltir ve hatta onları devletinden kovar. Tragedya şairleri en büyük taklitçilerdir. Ressamın renklerle, boyalarla yaptığını şair kelimelerle yapmaktadır. Bunu yaparken tıpkı ressam gibi onun da yaptığı şey hakkında bir bilgisi yoktur. Platon *İon* diyalogunda bunu göstermeyi amaçlamıştır. Diyaloga ismini veren İon, bir rhapsodur. Rhapsod, Antik Yunan'da büyük şairlerin şiirlerini okuyan, onları yorumlayan kişilere verilen addır. İon da Homeros'un şiirlerini okuyan ünlü bir rhapsodur. Diyalogda Platon, İon'un Homeros'un şiirleri üzerine iyi konuşmasının nedeninin bir sanat bilgisi olmadığını, yalnızca tanrısal bir ilham olduğunu söyler. Ona göre şairler de, rhapsodlar da ilham olmadan ve kendilerinden geçmeden bir şey yaratamazlar. Çünkü bu kişiler şiirlerini okurken ve yazarken akılları başlarında değildir. Okuduk-

ları hikâyenin içine girer ve ona kapılırlar. Tıpkı büyük bir mıknatısın manyetizma geçirerek dokunduğu şeyleri kendine çekmesi gibi aynı şeyi dinleyicilere yaparlar. Onları kendilerine çeker, benzetir ve akıllarının başlarından gitmesine neden olurlar. “Ahenkle ölçüye girdikleri zaman kendilerinden geçerler, onlar artık akıllarını yitirmişlerdir.” (Platon, 2010, 534b). Dolayısıyla her şair uzmanlaştığı alan dışında iyi değildir. Çünkü yaptıkları şeyi bir sanat bilgisiyyle değil, ilahi bir güçle yaparlar. Platon ilham ile oluşturulmuş şiirin değerini kabul etse de yine de aklı ön plana çıkaran felsefesinden dolayı buna itibar etmez (Pappas, 2020).

Platon şairlerin bilgisiz kimseler olduklarını Homeros’un şiirlerinden yola çıkarak açıklamaya çalışır. Onun mısralarında anlatılan arabacının, balıkçının, hekimin sanatları yalnızca en iyi arabacılar, balıkçılar ve hekimler tarafından bilinir. Bir şair onların sanatlarını daha iyi bilemez. Çünkü şairin sanatı arabacının, balıkçının, hekimin sanatın kendisi değildir, onlardan ayrıdır. Arabacı tekerlek yapar, balıkçı balık tutar, hekim hastalarına şifa verir. O halde bir şair ne yapmaktadır, onun sanatı nedir? “Şairlerin kendilerine özgü bir bilgi alanı yoktur. Sözünettikleri şeyleri doğru olarak bilenler başkalarıdır. Nasıl araba sürüleceğini bilen arabacıdır; dalgalar arasında kalmış bir geminin kaptanı bilir ne yapacağını.” (Moran, 2002, s. 24). Dolayısıyla şairlere özgü olan ayrı bir sanatın özünü ortaya koymak güç hale gelmiş ve İon’a yöneltilen bu sorunun cevabı alınamamıştır. Platon bunun üzerine şairlerin bilgisiz kimseler olduklarını vurgulayarak şu sözleri söyler:

“Biraz önce söylediğim gibi Homeros hakkında söylediğin şeyler herhangi bir sanat ya da beceriden kaynaklanıyorsa beni aldatıyorsun, yok eğer bilgilerin bir sanattan kaynaklanmıyorsa, yani Tanrının ilhamıyla söylediğin şeylerse, hiçbir şey bilmeden Tanrının cezbesiyle bir şeyler söylüyorsan o zaman beni aldatmıyorsun demektir.” (Platon, 2010, 542a).

Platon’un *İon* diyalogunda ortaya koyduğu ne yaptığını bilmeyen, bilgisiz şairler birer taklitçiden öteye gidemezler. Onlar bize gerçek bir bilgi sunmaz, yalnızca var olanı taklit ederler. *Devlet*’te şiir, içinde taklidi barındırıp barındırmaması bakımından üç türe ayrılmıştır. Bunlardan ilki şairin söyleyeceklerini başkasının ağzından değil kendi ağzından söylediği anlatımdır. Platon buna “diegesis” der. İkincisi şairin eserdeki kişilerin ağzından konuştuğu yani taklide dayalı tragedya ve komedyadır. Üçüncüsü ise mimesis ve diegesisin birlikte olduğu türlerdir (örneğin epos) (Platon, 2018, 394c). Bu türlerde şair hem kendi konuşur hem de kişilerin ağzından konuşur. Son iki tür içlerinde taklit barındırdığı için zararlıdır. Çünkü taklit edilenler genelde korkaklar, sarhoşlar, köleler, deliler ve kötülerdir. Bunlar gerek taklit eden gerekse taklidi izleyenler açısından zararlıdır. Platon’a göre insan bunlara alışırsa kendisinde bedenini, konuşmalarını, görüşlerini değiştiren ikinci bir tabiat oluşmaktadır. Bu da insandaki iç düzeni bozar.

Mimesis etkinliği ile gerçek varlığa hiçbir zaman erişilemez. Çünkü taklitçi sanat, gerçekliğin her zaman üç adım uzağındadır, ona yaklaşamaz. Sanatçı da taklitçilikten başka bir şey bilmediği müddetçe hakikate ulaşamaz ve taklitçi olarak kalır. Ne yaptığını bilen sanatçı ise taklitlerle değil gerçeklerle ilgilenir. Platon'a göre çağındaki sanatçılar iyi birer taklitçidirler. Bu sanatları dinleyen, izleyen kişiler ise bunların harikulade şeyler olduklarını düşünürler ancak onların içlerindeki süsü çıkardığımızda geriye hiçbir şey kalmaz.

4. Poiesis Kavramı

Platon, yalnızca *Şölen* isimli diyalogunda sanatın bir “poiesis (yaratma)” olduğundan bahsetmiştir. Ancak sanat hakkındaki bu kuramını geliştirmemiş, eserlerinde daha çok mimesis kuramı üzerinde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla mimesis kuramı onun sanat felsefesinde daha merkezi bir noktada durmuştur.

Sanat hakkındaki görüşlerini dile getirdiği eserlerinde felsefe ve sanat her daim karşı karşıya gelen alanlar iken *Şölen* diyalogunda bunlar bir aradadır. Özetle *Şölen*, ödül alan tragedya yazarı Agathon'un evinde verilen bir yemek ile başlar. Yemekte üzerine tartışılacak bir konu aranır ve eros (aşk) üzerine konuşmaya karar verilir. Böylece Sokrates'in de içinde bulunduğu grup sırayla aşk konusu üzerine tartışmaya başlar. Aşkı öven ve onun ne olduğu üzerine görüşlerini bildiren kişilerden sonra sıra Sokrates'e gelir ve o, Diotima'nın (Sokrates'in hocası olarak bilinen bilge kadın) da etkisiyle aşkın, bir “daimon” olduğunu söyler. Daimon'u ise şöyle tanımlar:

“Bir daimon, insanlar ve tanrılar arasında bir aracıdır. İstekler, kurbanlar, emirlerin ve kurbanların karşılığını iletirler. Daimon, insanların ve tanrıların arasında bir yerde olduğundan aradaki boşluğun doldurulması, böylece bütünü bir arada kalmasını sağlar. Kahinlik, büyücülük, rahiplik ve benzeri şeylerle ilgili sanatlar ondan kaynaklanır. Tanrılar insanların işlerine doğrudan karışmaz, ama daimonlar aracılığıyla çeşitli yollarla insanlarla buluşurlar. Uykuda ya da uyanıkken insanlar ile iletişim kurabilirler.” (Platon, 2015, 203a).

İnsan aşk ile güzelliğe yönelmektedir. Güzellik için hem ruh hem beden bakımından bir yaratma söz konusudur. Bu yaratım en başta kadın ve erkeğin birleşmesi ve bunun sonucunda bir doğumun meydana gelmesidir. Bu tanrısaldır, güzellik ve uyum içinde olur. Peki bedensel yaratma böyleyken ruh nasıl yaratır? Bu noktada şairler ya da başka meslekten olanlar arasında icat edilen, ortaya konulan her türden şeyler örnek gösterilebilir. Bunlar düşünceler veya başka mükemmellikler olabilir. Bunları ortaya koyan insanların tanrısal bir yanı vardır. Bir şey üretmek istediklerinde bu amaç için güzeli aramaya başlarlar. “Manevi anlamda üretme becerisi olan bir

insan, içinde bulunan şeyi her zaman sürekli güzelin yanında bulunması sayesinde dışına çıkarır.” (Platon, 2015, 209c). Bu noktada Platon, ruhunda yaratma gücü taşıyan kişi ile güzel arasında bir ilişki kurar. Aşkın etkisiyle güzelin peşine düşen insan kendini gerçekleştirme çabasıdadır. O, ancak eyleme geçerek kendini gerçekleştirir. Bu eylem onu Tanrısal bir öge olan aşk sayesinde varlığa gelmemiş bir şeyi yaratmaya götürür. İnsan böylece iyiye, güzele, erdeme ve yararlı olana ulaşır. “Yokluktan varlığa geçiş her şekilde poiesistir. Bu nedenle bütün sanat eserleri poiesis, sanatçılar da birer poietes (yaratıcı)’tir.” (Platon, 2015, 206a). Dolayısıyla sanattaki yaratım yalnız güzelde gerçekleşebilir. Bu yüzden sanatın amacı güzele erişmeye çalışmak olmalıdır. Platon güzel ideasına ulaşmayı ise şöyle formüle eder:

“Bu konuda başarıya ulaşmak isteyenlerin gençliklerinden itibaren en güzel bedenleri aramaya çalışmaları gerekir. Eğer iyi bir şekilde yönlendiriliyorsa önce bir bedene ilgi duyacak ve ona yönelik güzel şeyler söyleyecektir. Sonra bir bedendeki güzelliğin diğer bedenlerdeki güzelliklere benzer olduğunu görecektir ve bu tür bir güzellik arayan insan, bütün bedenlerde bulunan güzelliği tek ve aynı güzellik olarak değerlendirecektir. Böyle bir kişi, bu durumu kavradığında tüm güzel bedenlere ilgi duyar ve zamanla tek bir bedene olan ilgisi azalır, bunu değersiz bulmaya başlar. Ardından onun ruh güzelliğini beden güzelliğinden daha fazla önemseyeceği görülür. Bedeni güzel olmasa da ruhu güzel bir insan onun ilgisini ve sevgisini çekmeye başlar. Bu sayede gençlerin daha iyi yetişmelerini sağlayacak şeyler söylemeye başlar, buradan da mecburen güzelliğin davranışlarda, hareketlerde olduğunu görür; güzelliğin kendi kendisine benzediğini fark eder ve sonuçta beden güzelliğinin umursanmaması gereken bir şey olduğu sonucuna ulaşır. Daha sonra bilimlere ilgi duyar ve bunların ne kadar güzel şeyler olduğunu görmeye çalışır.” (Platon, 2015, 210b-c-d).

İnsan bu yolu geçtikten sonra aşkın en yüksek kısmına ulaşır. Burası bir mükemmelliktir, güzelin kendisidir. “Güzellik en fazla görülebilen ve en fazla sevebilen olma şansına sahiptir.” (Platon, 2020, 251). İnsanın yaşamının ulaşacağı nokta da budur. Başta algısal güzelliğe yönelen aşk, sonrasında ideal güzele yani güzelin kendisine yönelir. Bu güzel salt kendisindedir kendiyile ilişki içindedir, sonsuzdur, diğer güzellikler ona eklenirler (Platon 2015, 211a-b). Platon’un tanımladığı bu ideaya ulaşan kişi artık gerçek erdeme sahip olur. Çünkü güzel olan aynı zamanda faydalı olan, kazanç sağlayandır ve bu fayda ve kazanç iyiyi meydana getirir (Platon, 2016, 296-297). Dolayısıyla güzele ulaşan iyiye de ulaşır.

Sanat, güzeli amaç edinir ve onu takip ederek insanları erdeme ulaştıracak ürünler yaratır. Platon bu görüşüyle aslında sanatın özü itibarıyla değerli bir alan olduğunu kabul etmiştir. Sanat kendinde önemli olan ve var olması gereken bir alandır. Ancak Platon sanatın kendinde değerini yalnızca bu diyalogda ortaya koy-

muş, diğer eserlerinde onun sosyal-politik işlevleri üzerine durmuştur. Döneminin sanat eserlerini ve sanatçıları ele alarak onları eleştirmiştir. Diyebiliriz ki Platon'un eleştirisi sanatın kendisine değil, onun işleniş biçimine yöneliktir. Bu bakımdan sanatın özündeki değeri koruması, insanlara ve devlete yarar sağlaması için bazı biçimlerden ve konulardan taviz vermesi gerekir. Başka bir deyişle bazı sansürlere maruz kalması gerekmektedir. Ancak böyle bir sansürle insanlara faydalı bir alan haline gelerek devlette yer alacaktır.

5. Platon Sanata Neden Sansür Uyguladı?

“Toplumsal istikrar konusuyla özellikle ilgilenen herhangi bir siyaset kuramcısının sansürün yararlarını da dikkate alması elbette olası.” (Murdoch, 2008, s. 10). Platon'un devlet düzeninde sanat da bu yüzden çizilen sınırlardan payını almıştır.

Platon, sanatı daha çok kendinde olarak değil, üslup ve modellerinin meydana getirdiği etkileri üzerine ele alır ve eleştirir. Sanata uyguladığı sansürün temel nedeni de çağındaki bu üslup ve modellerdir. Bu yapıtlar Platon'un gerçeğe ulaşma amacına giden yolda önünde bir engel teşkil etmektedir. Onun bu amacı ahlaki temelde yükselen, aklın rehberliği ve egemenliği altındaki toplumun mutluluğunu amaç edinmiş devlettir. Bu amaca hizmet etmeyen sanata ise devlette yer yoktur. “Bu başıboş sanatı devletimizden atmakta haklıydık; aklın gereğine uymak ödevimizdi.” (Platon, 2018, 607b).

Bunun yanı sıra o, sanatçıları eleştirirken bir yandan da onların nedenini açıklayamadıkları şeyleri yaratabilmelerinden etkilenmiştir. Bunu bazen sanatçılara karşı bir koz olarak kullanırken bazen de kutsal bir yetenek olarak görüp onları övmüştür. Nitekim genellikle yapıtlarındaki ilgili kesitlerde sanatı dışlamaya varan bir tutum görülür. Buna rağmen yine de sanatı tamamen devletten çıkarmamış, bunun yerine onu bir kalıba sokmaya çalışmıştır. Bu amaçta çizdiği sınırlarla onun eğitim gibi önemli bir alanda yer almasını da olanaklı kılmıştır.

Sanata uygulanan kısıtlamalar en çok *Devlet*'in üçüncü bölümünde dile getirilmiştir. Bu bölümde ahlaki temelde yükselen bir düzen içerisindeki bir devletin yurttaşlarının tanrılara, annelerine, babalarına saygı göstermeleri ve bunun için de küçüklüklerinden itibaren ruhlarının işitmeleri ve işitmemeleri gereken sözler olduğu belirtilir (Platon, 2018, 395c). Bu sebeple tanrılara saygısızlığa sevk eden tüm şiirler kaldırılmalıdır. Bu görüş şiire doğrudan doğruya bir kısıtlama getirildiğini göstermektedir. Devlette yer alacak şiire başka türden bir üslup hâkim değildir. Şairlerin şiirlerindeki, ressamın resimlerindeki insan duygusu ve davranışları sergileyen (öfkelenmek, kıskanmak, gülmek gibi) Tanrı betimlemelerinin de kalkması

gerekmektedir. Çünkü bu sanat eserleriyle karşılaşanlar tanrıları aslında olmadıkları şekilde düşünüp yanlış düşeceklerdir:

“Şairler, tanrıları saygılıktan uzak ve ahlaksız varlıklar şeklinde betimleyerek bizi yanıltırlar. Tanrıları gülerken resmetmeye de kalkışmamalıyızdır. Şairler ve de çocuk öyküleri yazarları, dine saygı göstermemize, iyi insanlara hayranlık duymamıza ve suç işlemenin yarar sağlamayacağını görmemize yardımcı olmalıdır. Müzik ve tiyatro taşkın, denetimsiz heyecanlara değil, Stoacıların savunduğu dinginliğe özendirilmelidir. Kötü bir rol oynayarak ya da kötü bir rolden zevk alarak kendimiz de bu kötülüğe bulaşırız. Sanat, bu şekilde, birikerek çoğalan bir psikolojik zarar verebilir insana. Mimarlıkta ya da ev eşyalarında yalın ve uyumlu tasarımların, sağlam bir zanaatkarlığın ürünü olan eşyaların çocukluktan itibaren kullanılması zihinlerimizde uyum duygusunu teşvik ederek bize fayda sağlayabilir.” (Murdoch, 2008, s. 14).

Sanattaki bu hatalı gösterimler ve duygular bizi taşkın durumlara sürüklemektedir. Oysa insan, bu denetlenemeyen durumlar yerine sakinliğe özendirilmelidir. Sanat eserleri aşırı duyguların değil aklın hükmünde ortaya konmalıdır.

İnsanın içinde bir denge vardır. Bu dengenin bir ucu insan aklının ölçülü kısmı, diğer tarafı ise ölçüsüz kısmıdır. Ölçülü kısım iyiden yana, gerçeğin yolundadır. Ölçüsüz kısım ise tutkularının, duygularının esiridir. Bu yanlardan aklın rehberliğinde ilerleyen ölçülü yan yüceltilmeli, ölçüsüz olan ise bastırılmalıdır. İşte sanat ise bu ölçüsüz yana hitap eden, onları dizginlemek yerine daha da tetikleyen etkinliklerde bulunur. İnsanları duygular konusunda aşırılığa yönlendirir. Onları aşırılığa yönlendiren sanatçılar da toplumda bir ahlak bozukluğu yaratmaktadırlar. Sanat “içimizdeki kötü yanı uyandırıyor, besliyor, güçlendiriyor; böylelikle de aklı yıpratıyor.” (Platon, 2018, 605b). Böylece sanat insanda ahlaki bir çöküşe sebep olmaktadır. Dolayısıyla sanat “En akıllıları yok edip kötülerini başa getiren bir devlet ne hale gelirse o hale sokuyor insanı.” (Platon, 2018, 605b).

“Platon insan yaşamını görüş dünyasından gerçeklik dünyasına yapılan manevi bir yolculuk olarak görür.” (Murdoch, 2008, s. 11). Bu yolculukta insan farklı farkındalık aşamalarından geçer. Farkındalık düzeyleri ruhun farklı bölümlerine karşılık gelmektedir. Ruhun aşağı, orta ve yukarı olmak üzere üç tane farkındalık düzeyi vardır: bunların en aşağı bölümü bencil, yanılsamalarla dolu; orta bölümü saldırgan ve hırslı; yukarı bölümü ise ussal ve iyidir. Belli sınırlamalara tabi olmamış olan sanat Platon’a göre işte ruhun bu en aşağı olan farkındalık düzeyini ortaya çıkarır. Aşağı düzeyi ortaya çıkmış olan insan her zaman yanılsamalara mahkûm olur, gerçeği göremez. Bu sebeple akıl, kendini duygulara sunan sanatın hangilerinin benimsenip hangilerinin dışlanacağını saptamalıdır.

Sanat en temelde bir mimesis etkinliğidir. Mimesis etkinliğinde sanat

eseri görünüşü taklit ederek gerçeklikten üç adım uzakta kalır. Ancak bu etkinliğin işleniş biçimine göre olumsuz niteliği ortadan kalkabilir ve o gerçeğe yaklaşabilir. “Platon, öykünmenin eğer öykünülen şeyi kendi ortamında yapabileceği en iyisiyle çeviriyorsa “gerçek” olabileceğini kabul eder.” (Copleston, 2014, s. 132). Dolayısıyla Platon’un sanatı devletten tamamen çıkarma gibi bir girişimi yoktur. Sanat iyiye öykünerek devlette varlığını sürdürebilir. “Yaparlarsa, bu taklit, kendi işlerinin gerektirdiği ve çocukluklarından beri özenecekleri yiğitlik, bilgelik, dini bütünlük gibi erdemlerin taklidi olmalıdır.” (Platon, 2018, 395c). Yalnızca böylesi bir sanat devlette kabul görmektedir. Bir başka deyişle sanat yalnızca iyiye öykünürse yararlı bir alan haline gelmektedir.

Ele alınan bir başka konu ise sanatçıların üslubudur. Platon, onların insanlara iletmek istedikleri konuyu nasıl aktarmaları gerektiği konusu üzerinde durur. O, bu konu bağlamında şiiri üç biçime ayırmaktadır. Bunlar şairin konuyu kendi ağzıyla aktardığı saf anlatım olan diegesis, şairin başkasının ağzından aktardığı yani onu taklit ettiği mimesis (tragedya ve komedy) ve her iki anlatımı da barındıran ve epos denilen biçimlerdir (Platon, 2018, 394c). Platon devletinde bunlardan yalnızca diegesis ve diegesis ile mimesisin birlikte işlediği şiir biçimlerine izin vermiştir. Bu biçimlerin öyküneceği şeyleri de sınırlandırır. Sanatçı, eserini yalnızca iyi olana benzetmelidir. Çünkü doğru insan aşağı şeyleri taklit etmez, onların şekline girmekten hoşlanmaz, bunlardan utanır. Aşağı şeyleri taklit eden sanatçı dünyadaki kötülükleri arttırmaktan başka bir şey yapmamış olur. Üstelik zamanla yaptığı bu taklide alışır ve kendisinde ikinci bir benlik yaratır. Bu ikinci benlik kötü bir yapıdadır.

Doğalarında ikinci bir benlik oluşturan bu taklit sanatçılarına devlette yer olmadığı açıkça ortaya konmuştur. Ancak bu taklitçi biçimlerin yanı sıra aynı zamanda devlette olmasına müsaade edilen sanatlar yalnızca tanrılara adanan ve iyi insanlara övgüler içerenler olmuştur. Dolayısıyla Platon’un sanatı tamamen devletinden çıkardığını söyleyenle onu yanlış yorumlayanlar, hangi tür sanatı dışladığını görmezden gelenlerdir (Collingwood, 1938, s. 47).

Platon şiirin olması gereken biçimini söyledikten sonra müziği ele alır. Onu hem biçim hem de içerik olarak değerlendirir. Müzik; söz, melodi ve ritmin birleşimidir. Sözler şiirdeki kurallara uygun olmalıdır. Onlar da yalnızca iyinin taklidi olursa kabul edilebilir. Melodi ve ritim de sözleri takip etmelidir. Sözlerde ağıt, fer-yat gibi içerikler olmadığı gibi melodide de ağıda benzeyen makamlar olmamalıdır. Hatta olması gereken makam savaşta veya zor bir görevde cesurca davranan bir insanın veya dilediğini başaran ama kibre kapılmadan alçakgönüllülük içinde yaşayan kişinin dile getireceği sözlere uygun olmalıdır (Platon, 2018, 399a-b). Bunların

dışında kalan makamlar yasaklanmalıdır ve dolayısıyla çok sesli şarkılardaki enstrümanlara ihtiyaç kalmamaktadır. Ritimlerde ise yalnızca düzenli ve cesur hayatın ritimleri olmalı, bunlar dışında kalan tüm ritimler yasaklanmalıdır. Ancak böylesi bir müzik devlette var olabilir. Çünkü iyi söz, iyi akort, iyi istek ve iyi ritim, iyi bir yaradılışa uygun olmalıdır.

Platon müzik eğitime diğer tüm sanatlardan daha çok önem vermiştir. Bunun nedeni ritim ve armoninin ruhun en derin yerine giden yolu diğer tüm şeylerden daha iyi bulmasıdır. Bu ancak iyi müzikle olur. İyi müzik ruhlara ağırbaşlılık verir. "...müzik eğitimi, bundan ötürü eğitimlerin en iyisidir. Hiçbir şey insanın içine ritim ve düzen kadar işlemez. Müzik eğitimi gereği gibi yapıldı mı insanı yüceltir, özünü güzelleştirir. Kötü yapılmıca da bunun tam tersi olur." (Platon, 2018, 401e).

Müziğin eğitici özelliği onu daha da kontrol altında tutulması gereken bir alan haline getirmektedir. Bu bakımdan Platon müziğe getirdiği bu kısıtlamaları denetleyecek bir de kurul oluşturur. Bu denetleme kurulu elli yaşın üstündeki kişilerden oluşmaktadır. Kurul *Yasalar*'da şöyle geçer: "Ozan adil, güzel ve iyi konusunda devlet yasalarının belirlediğinden başka hiçbir eder vermeyecektir, eserlerini bu iş için atanmış yargıçlara ve yasa bekçilerine gösterip onların onayını almadan önce hiçbir özel kişiye göstermesine izin verilmeyecektir." (Platon 2007, 801d).

Müzik, tüm sanatların en üstü olsa da o da dahil olmak üzere kısıtlamalar tümü için geçerlidir. Çünkü bunların aksi olan sanatlar kötülük doğurur ve insanları kötüye sevk eder. Platon kötüye sevk etmesi bakımından ise en çok tragedya ve komedyaya karşı çıkmış ve çoğunlukla bu sanatları eleştirmiştir. Çünkü bu türler içinde tamamıyla taklit barındırır ve bu taklitler genelde "kötü" nün taklitleridir.

Taklitler insanın ruhunda kötü bir yapının oluşmasına yol açarlar. Örneğin insan büyük bir acıyla karşılaştığında (örneğin çocuğunun ölmesi gibi) içindeki iki zıt nokta ile boğuşur. Akıl ona sabretmesini, sabırsızlığa geçit vermemesini, acısını bastırması gerektiğini söyler. Akıl karşısında olan ve onunla çelişen yanı ise ona derdini, feryadını, acısını unutmamasını söyler. Bu yan yararsız ve korkaktır. İşte bu ikinci yan taklide uygun malzeme vermektedir. Taklitçi bir sanatçı da zaten ruhu etkilemek ister. Bunu kolayca yapmasının yolu da ruhun akıllı yanına değil de akılla çelişen yanına hitap etmektir. Oysa acı ve felaket karşısında duygular dizginlenmeli ve akıl rehber edinmelidir (Platon, 2018, 603c- 605a).

İnsan bir acı veya felaket durumuyla karşı karşıya kaldığında akılla çelişen yandan kaçmaya, duygularını dizginlemeye ve aklı dinlemeye çalışırken, taklitçi sanatların sergiledikleri acı veya felaket durumlarını hayranlıkla izler, bundan hoşku ve zevk duyar. Tragedyada sergilenen budur. Bu gösterimde oyuncuların yap-

tığı insanın duygularını kışkırtmaktır ki bu da toplum için sorunlu bir durumdur. Çünkü sağduyudan uzak duygusal vatandaş zayıf vatandaşdır, her an akli çelinmeye müsaittir (Carroll, 2012, s. 34). Komedyada da aynı durum söz konusudur. Platon *Yasalar*'da komedyaya konusuna özellikle değinmiştir. İnsanların öfke duyarak birbirlerini gülünç duruma düşürmesini ruh yüceliklerini yitirmelerine neden olur. Komedyaya bu tutumun gösteri halidir. Bu yüzden komedyaya yasaklanmıştır. "Hiçbir komedyada içinde öfke olsun olmasın, ne sözle ne de canlandırdığı imgelerle hiçbir yurttaş alaya alamaz; buna uymayan olursa, şenlik yöneticileri aynı gün içinde onu ülke dışına atsınlar; atmazlarsa, şenliğin adandığı tanrıya para cezası ödesinler." (Platon 2007, 935e). Ayrıca insanın yaşamında yapmayacağı, yapmaktan utanç duyacağı davranışları komedi sahnesinde yapıldığını gördüğünde bu kendisine yakışmaz gelmez ve onu kahkahalarla seyreder. İşte bu sanatlar tüm kötü duygularımıza (öfke, acı, tutku, arzu vb.) hitap eder ve bastırılması gereken bu duyguları besler ve daha çok ortaya çıkarır. Ancak insanın mutluluğu için bu duyguların kontrol altına alınması gerekmektedir. "Ne kadar hoş da olsa, öteki şairlerin perisi senin devletine girdi mi, acı tatlı duygular kanunların yerini alır, toplum her şeyde en iyiyi arayacak yerde acıya, tatlıya bakar." (Platon, 2018, 607a).

Görüldüğü üzere Platon'un ideal devletinde sanata getirdiği kısıtlamaların, sansürlerin temel nedeni felsefesinde iki kilit kavram olan "akıl" ve "ahlak"la ilişkilidir. Sanat, akli temel almış devletin mutluluğu amaçlayan yurttaşlarını yanlısamlara götürmekte ve onların kontrol altına alınması gereken duygularını besleyerek büyümekte ve bu sebeple ahlaki bir bozulmaya neden olmaktadır. Bu yüzden tıpkı aklın duyguları kontrol altına alması gibi devlet de sanatı kontrol altına almalıdır.

6. Sonuç

Platon, sanatı özsel olarak incelememiş, yalnızca onun ortaya konmuş olan ürünlerini ele almış, onların hali hazırda nasıl olduğu ve olması gerektiği üzerine bir anlayış geliştirmiştir. Sanatı öz bakımından ele alan ilk filozof, öğrencisi Aristoteles olmuş ve hocasının sanat anlayışının daha ılımlı bir örneğini sunmuştur.

Sisteminde ruhun mutluluğunu amaç edinen Platon onun, ruhun aşağı olan kısımlarının tamamen ortadan kaldırılmaya çalışılmasıyla değil, akıl tarafından kontrol altına alınmasıyla mümkün olduğunu düşünür. Yalnızca aklın önderliğinde ruh en iyi doyumunu elde eder. Akıl bizim düzenleyicimizdir. Onun karşıtı ise tutkulu yanımızdır. Platon'a göre sanat, tutkulu tarafımıza hitap eden, ondan beslenen ve aynı zamanda onu besleyen alandır.

Akıllı yan ile tutkulu yan sürekli çatışma halindedir. Bu çatışma Platon'un sanatla ilgili görüşlerinde kendini felsefe ve sanat çatışması olarak gösterir. Felse-

fe akli temsil ederken, sanat duygularımızı, tutkularımızı temsil eder. Tıpkı aklın tutkuları kontrol altında tutması gibi Platon, sanatın kontrol altında tutulması gerektiğini söylemiştir. Çünkü gerçeğe ulaşmaya çalışan insanın sanıya düşmesinin, tutkularının esiri olmasının ve dolayısıyla gerçeklikten bir adım daha uzaklaşmasının engellenmesi gerekmektedir.

Platon, sanatı insanın gerçeklikten uzaklaşması olarak görerek çoğunlukla onun kendinde değerini göz ardı etmiştir. Bu değere *Şölen* diyalogunda değinse de üzerinde çok durmamış ve genel olarak sanat hakkındaki düşüncelerini onun bir taklit etkinliği olmasından öteye götürmemiştir. Bu görüş sanatın kendinde değerinin yok sayılmasına sebep olmuştur. Ancak başta da denildiği üzere bu tutumu değerlendirirken Antik Yunandaki sanatın estetik işlevinin ön planda olmayışını göz önünde bulundurmalıyız. Nitekim Antik Yunan Dünyası ile günümüz modern dünyasının sanat anlayışları farklılık gösterse de Platon'un ele aldığı ahlaklılık sorununun günümüzde de süregelen bir sorunu olduğu inkâr edilemez.

Platon döneminin de anlayışıyla yalnızca sanatın siyasal, toplumsal ve ahlaki işlevlerine odaklanmıştır. Bunu günümüz diliyle ifade edecek olursak o, “toplum için sanat” görüşünü savunmuştur. Modern dünyada Antik Yunan döneminin aksine genel olarak sanatın pratik işlevleri gözden kaçmakta, ona çoğunlukla estetik bir duyguyla yaklaşılmakta, dolayısıyla salt “sanat için sanat” görüşü hâkim olmaktadır. Bu bakımdan sanatın konumlandırılışındaki temel sorun her dönem basit biçimiyse “sanat için sanat mı?” yoksa “toplum için sanat mı?” tartışması olmaktadır.

Platon'un tüm felsefesi göz önüne alındığında onun için önemli olan tek şey insanların görünüşlerden gerçekliğe olan tinsel yolculuğudur. Bu yolculukta insana eşlik edecek olan aklıdır. Sanat ise bu yolculuğu çoğunlukla sekteye uğratan bir alandır. Nitekim bu alan denetim altında tutulursa akla eşlik eden ve insana bu yolculukta yardımcı olan bir görev üstlenir. Platon'un tüm amacı ise bu yolculukta onları birleştirmektir.

Kaynakça

- Carroll, N. (2012). *Sanat Felsefesi-Çağdaş Bir Giriş*. Çev. Güliz Korkmaz Tirkeş, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Collingwood, R. G. (1938). *The Principle Of Art*. Oxford: Oxford University Press.
- Copleston, F. (2014). *Platon*. Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Richter, J. P. & Leonardo da Vinci. (1883). *The Literary Works*. London: Andesite Press.
- Eco, U. (2015). *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*. Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Can Yayınları.
- Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Murdoch, I. (2008). *Ateş ve Güneş*. Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pappas, N. (2020). "Plato's Aesthetics", <https://plato.stanford.edu/entries/plato-aesthetics/>, (son erişim tarihi: 25.08.2021).
- Platon. (2000). *Kratylos*. Çev. Cenap Karakaya, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Platon. (2007). *Yasalar*. Çev. Candan Şentuna & Saffet Babür, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Platon. (2010). *İon*. Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2015). *Şölen*. Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2016). *Büyük Hippias Theages*. Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2018). *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu & M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Platon. (2020). *Phaidros*. Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Shiner, L. (2020). *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi*. Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tunalı, İ. (2016). *Grek Estetiği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunalı, İ. (2020). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Wolfsdorf, D. (2011). "Plato's Conception of Knowledge", *Classical World: A Quarterly Journal on Antiquity*. 105 (1), 57-75.